

Παρισινή Κομμούνα: χώρος, εξέγερση και κοινοτική πολυτέλεια

Παρουσίαση από τους Χρίστο Μάη, Σωκράτη Παπάζογλου και Λουκή Χασιώτη του βιβλίου της Κριστίν Ρος, *Κοινοτική πολυτέλεια: Το πολιτικό φαντασιακό της Παρισινής Κομμούνας* (εκδόσεις των ξένων, 2020) και του συλλογικού, *Χώρος και εξέγερση. Ιστορικές και πολιτικές αναγνώσεις της κοινωνικής σύγκρουσης στον αστιακό χώρο* (Ψηφίδες, 2019) στο κοινωνικό κέντρο Ongradera (Θεσσαλονίκη, 19-12-2021)

Η Κομμούνα του 1871: το ιστορικό πλαίσιο

Την εποχή που ξεσπάει η εξέγερση της Κομμούνας η Ευρώπη βρίσκεται σε οικονομική ανάπτυξη: τα τελευταία 20 χρόνια έχει προχωρήσει η εκβιομηχάνιση, η σιδηροδρομική και οδική σύνδεση μεταξύ πόλεων και βιομηχανιών, το εμπόριο έχει απελευθερωθεί από δασμούς, σε γενικές γραμμές η αστική τάξη ευημερεί σε αντίθεση βέβαια με τα κατώτερα στρώματα ιδίως στις πόλεις. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες κυριαρχεί το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας με περιορισμένο δικαίωμα ψήφου, αν και υπάρχουν εξαιρέσεις αυταρχικότερων και δημοκρατικότερων καθεστώτων.

Στη Γαλλία μετά την εργατική εξέγερση του Ιουνίου του 1848 που πνίγηκε στο αίμα έχει επικρατήσει η Δεύτερη Γαλλική Αυτοκρατορία με επικεφαλής τον Λουδοβίκο Ναπολέοντα

Βοναπάρτη, ανεψιό του Μεγάλου Ναπολέοντα: πρόκειται για ένα προσωποκεντρικό και αυταρχικό καθεστώς, με συμβολικές δημοκρατικές διαδικασίες αλλά με φιλελεύθερη οικονομική πολιτική. Το καθεστώς αυτό θα καταρρεύσει μετά την ήττα στον γαλλοπρωσικό πόλεμο το 1870. Θα πραγματοποιηθούν εκλογές από τις οποίες θα προκύψει μία βουλή με συντηρητική πλειοψηφία, γεγονός που θα δυσαρεστήσει το πιο δημοκρατικό και ριζοσπαστικό Παρίσι, όπου διαμένει μεγάλος όγκος προλετάρων (εργατών, τεχνιτών, μικροκαταστηματάρχων κ.λπ.), αλλά και πολλοί ξένοι πολιτικοί πρόσφυγες. Ο φόβος για τυχόν αποκατάσταση της μοναρχίας, η πατριωτική αντίδραση στην ήττα, η ριζοσπαστική παράδοση και η διάδοση σοσιαλιστικών και αναρχικών ιδεών, σε συνδυασμό με τις στερήσεις του πληθυσμού λόγω πολιορκίας από τον πρωσικό στρατό, οικονομικές απαιτήσεις προς τη νέα κυβέρνηση μετά την ήττα στον πόλεμο (καταβολή χρεών, διακοπή μισθοδοσίας εθνοφρουράς), θα οδηγήσει σε αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας. Η νέα κυβέρνηση εγκαθίσταται στις Βερσαλλίες, φοβούμενη το λαό του Παρισιού. Όταν ο επικεφαλής της προσωρινής κυβέρνησης που εγκαταστάθηκε τότε στις Βερσαλλίες, Θιέρσο, διέταξε την εθνοφυλακή του Παρισιού να παραδώσει το πυροβολικό που είχε στην διάθεσή της και επιχείρησε να αποστείλει στρατεύματα για να επιβάλουν την τάξη, οι αντιδράσεις του λαού του Παρισιού έλαβαν τις διαστάσεις ανοικτής εξέγερσης εναντίον των κυβερνητικών αρχών. Υπό την καθοδήγηση μίας ετερόκλητης ομάδας επαναστατών – την οποία αποτελούσαν οπαδοί του Πруντόν, βετεράνοι του 1848 και μαθητές του Αύγουστου Μπλανκί, του παλιού στασιαστή ήρωα ο οποίος, λόγω της αφοσίωσής του στην ιδέα της βίαιης επανάστασης, είχε περάσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη φυλακή, και σοσιαλιστές– διενεργήθηκαν στο Παρίσι εκλογές και μία νέα διοίκηση της πόλης ανέλαβε τα καθήκοντά της στις 28 Μαρτίου.

Από τις εκλογές αυτές προέκυψε μία ετερόκλητη κοινοτική συνέλευση που περιλάμβανε από μετριοπαθείς δημοκρατικούς μέχρι ριζοσπάστες σοσιαλιστές. Η συνέλευση πήρε αμέσως έκτακτα κοινωνικά μέτρα: καθορισμό βασικού μισθού, επίταξη άδειων σπιτιών, ενοικιοστάσιο, διανομή δωρεάν γευμάτων, επίταξη εγκαταλελειμμένων εργοστασίων, κατάργηση νυχτερινής εργασίας, διαχωρισμός κράτους-εκκλησίας, εθνικοποίηση εκκλησιαστικής περιουσίας, δωρεάν παιδεία και δικαιοσύνη κ.λπ. Δεν ήταν όμως τόσο τα μέτρα της Κομμούνας που είχαν σημασία όσο το συλλογικό και εξισωτικό πνεύμα που απελευθέρωσε. Από την άλλη πλευρά, οι αντιφάσεις του εγχειρήματος προφανώς δεν έλειπαν: η Τράπεζα της Γαλλίας που βρισκόταν μέσα στο Παρίσι εξακολούθησε να λειτουργεί και να προσφέρει τις υπηρεσίες της στην κυβέρνηση των Βερσαλλιών. Περιορισμένες εξεγέρσεις εκτός Παρισιού καταστέλλονται.

Σύμφωνα με την Κριστίν Ρος, η Κομμούνα ήταν ένα «ζωντανό εργαστήριο πολιτικών επινοήσεων», όπου για εβδομήντα δύο μέρες, την άνοιξη του 1871, οι εργάτες ηγήθηκαν μιας εξέγερσης που μεταμόρφωσε την πόλη του Παρισιού, και που άρχισε να αυτοσχεδιάζει ελεύθερα την οργάνωση της κοινωνικής της ζωής, βασιζόμενη στις αρχές της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της συλλογικότητας. Σ' αυτό το «ζωντανό εργαστήριο» οι επινοήσεις μπορεί να ήταν αυτοσχεδιασμοί της στιγμής, ή να διαμορφώνονταν από επιδιώξεις και συνθήματα του παρελθόντος – ήταν σαν ένας «χειμαρρος» (όπως λέει κάποια στιγμή, δανειζόμενη μια εικόνα του Ελιζέ Ρεκλύ) όπου συνέρρεαν φλέβες νερού από το παρελθόν και το παρόν, από τις προκαπιταλιστικές μεσαιωνικές κοινότητες και την παραδοσιακή ρωσική *ομπτσίνα* μέχρι τον μαχητικό αντικαπιταλισμό της εποχής. Και ήταν ένα εργαστήριο όπου δοκιμαζόταν στην πράξη το ξεπέραςμα μιας σειράς διαχωρισμών: της υπαίθρου από την πόλη, των αγροτών από το προλεταριάτο, της τέχνης από την καθημερινή ζωή, της χειρωνακτικής από τη διανοητική εργασία, της πράξης από τη θεωρία.

Τους επόμενους δύο μήνες το Παρίσι παρέμεινε στα χέρια των επαναστατών που αποκαλούσαν το καθεστώς τους «Κομμούνα», κατά το όνομα της επαναστατικής κυβέρνησης που είχαν σχηματίσει στο Παρίσι το 1793 οι ριζοσπάστες. Μετά από μερικές εβδομάδες πολιορκίας τα κυβερνητικά στρατεύματα κατάφεραν να καταλάβουν την πόλη και να υποτάξουν την Κομμούνα στο αίμα: οι νεκροί της καταστολής ήταν χιλιάδες (οι εκτιμήσεις ποικίλουν από 7.000 έως 20.000) και δεκάδες χιλιάδες φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν.

Η παράδοση της εξέγερσης: από το 1789 στο 1871 και από εκεί μέχρι σήμερα

Στη Γαλλία του 19ου αιώνα υπήρχε μια ιδιαίτερη επαναστατική πολιτική παράδοση που ξεκινούσε βέβαια από το 1789 αλλά εξελίχθηκε με τις επαναστάσεις του 1830 και του 1848 που ήταν και οι δυο επιτυχείς, με την έννοια ότι ανέτρεψαν το προηγούμενο πολιτικό καθεστώς και ευνόησαν τη διαμόρφωση νέων ελίτ και συχνά νέων κοινωνικών συσχετισμών.

Η Γαλλική Επανάσταση ήταν εκείνη που δημιούργησε το πρότυπο της επανάστασης στην πραγματικότητα μέχρι την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 (καθόλου τυχαία ήταν επίσης η πρώτη που έθεσε το «κοινωνικό ζήτημα», το αίτημα δηλαδή για κοινωνική ισότητα). Η εικόνα του πώς θα ήταν η επανάσταση για την ευρωπαϊκή αριστερά του 19ου αιώνα προερχόταν από το 1789: πολιτική κρίση, οδοφράγματα, ανακήρυξη δημοκρατίας και

προσωρινής κυβέρνησης, οργάνωση εθνοφρουράς, διενέργεια εκλογών (αυτό που ο Τσαρλς Τίλι περιγράφει ως «ρεπερτόριο συλλογικής δράσης»).

Ο κατεξοχήν εκπρόσωπος αυτής της επαναστατικής παράδοσης ήταν ο ριζοσπάστης Αύγουστος Μπλανκί, από τους πρώτους υποστηρικτές της αναγκαιότητας του σοσιαλισμού και της άποψης ότι μπορούσε να επιτευχθεί μόνο από τους προλετάριους εργάτες εναντίον της μεσαίας τάξης. Ως στρατηγική υποστήριζε την παραδοσιακή συνωμοτική αδελφότητα αποτελούμενη από επαναστάτες εργάτες που θα προκαλούσαν ξεσηκωμό, θα επέβαλλαν μια συγκεντρωτική ιακωβίνικη λαϊκή δικτατορία, θα απαλλοτρίωναν τον ιδιωτικό πλούτο και θα δημιουργούσαν ένα κράτος κοινοκτημοσύνης. Η επιδίωξη κατάληψης της πολιτικής εξουσίας και της «δικτατορίας του προλεταριάτου», τον οποίο αργότερα δανείστηκαν οι μπολσεβίκοι, είναι όρος των μπλανκιστών. Το άρθρο του Μπλανκί, («Οδηγίες για μια ένοπλη εξέγερση», στο *Χώρος & Εξέγερση*) εντάσσεται ακριβώς σε αυτήν την παράδοση και επικεντρώνεται, όπως δηλώνει και ο ίδιος, στη στρατιωτική πλευρά της εξέγερσης. Ο Μπλανκί προσπαθεί να δώσει συγκεκριμένες απαντήσεις για το πώς θα πρέπει να οργανωθεί στρατιωτικά η εξέγερση και πώς θα αποφευχθούν τα λάθη των προηγούμενων εξεγέρσεων, ιδιαίτερα του Ιουνίου 1848: «Τι τους λείπει, λοιπόν για να νικήσουν; Τους λείπει η ενότητα και η σύμπνοια... η οργάνωση. Η οργάνωση είναι η νίκη, το σκόρπισμα είναι ο θάνατος... το θέαμα μίας εύτακτης παριζιάνικης στρατιάς, η οποία θα κινούνταν σύμφωνα με τους κανόνες της τακτικής, θα άφηνε τους στρατιώτες κατάπληκτους και θα έκαμπτε την αντίστασή τους... Τέρμα στους ταραχώδεις ξεσηκωμούς... [που γίνονται] με αταξία... τέρμα στα άσκοπα οδοφράγματα αδιακρίτως, τα οποία χαραμίζουν τον χρόνο, φράζουν τους δρόμους και εμποδίζουν την κυκλοφορία... τέρμα στις άσκοπες τρεχάλες, στο πανδαιμόνιο με τις κραυγές».

Βέβαια, η εμπειρία του 1871 είναι πολύ διαφορετική, όχι μόνο από εκείνη του 1789 αλλά και του 1830 ή του 1848: πολιτικά και ιδεολογικά σηματοδοτεί την αυγή μίας νέας εποχής, όπου κυριαρχεί το αίτημα της κοινωνικής χειραφέτησης και δικαιοσύνης. Η κόκκινη σημαία αντικαθιστά οριστικά την τρικολόρ ως επαναστατικό σύμβολο. Οι μοίρες της αστικής και της εργατικής τάξης έχουν ούτως ή άλλως χωρίσει από το 1848. Οι κομμουνάροι δρουν στο πλαίσιο της επαναστατικής παράδοσης του 1789, ωστόσο, δεν αντιγράφουν το σενάριό του: έχοντας συνείδηση των συνεπειών της Τρομοκρατίας, αρνούνται να προχωρήσουν σε ένα λουτρό αίματος – κάτι για το οποίο στη συνέχεια κατηγορήθηκαν από άλλους επαναστάτες. Εξίσου επιφυλακτικοί φαίνονται πολλοί κομμουνάροι με τη συγκρότηση επιτροπών ασφάλειας κατά το ιακωβίνικο πρότυπο. Αντίθετα, βλέπουμε να υιοθετούνται

λιγότερο ιεραρχικά σχήματα, να τονίζεται η ανάγκη ομοσπονδιακής οργάνωσης, και στον οικονομικό τομέα του συνεργατισμού, δείγμα της επιρροής των αναρχικών ιδεών.

Στα οδοφράγματα αναφέρεται περισσότερο εκτενώς ο Μαρκ Τρογκό στο άρθρο του «Το οδόφραγμα ως ρεπερτόριο». Στο πρώτο μισό του 19ου αι. τα οδοφράγματα παγιώθηκαν ως βασική τεχνική της εξέγερσης, όχι μόνο στη Γαλλία αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη, μία τεχνική σε γενικές γραμμές επιτυχημένη. Από την καταστολή ωστόσο της εργατικής εξέγερσης του Ιουνίου 1848 η πρακτική σημασία του οδοφράγματος υποχωρεί: πλέον οι στρατοί έχουν εξοικειωθεί με τη χρήση τους, γνωρίζουν πώς να τα ανατρέψουν, ενώ τα νέα πυροβόλα όπλα περιορίζουν εξαιρετικά τον ρόλο της διάσπασης και αποκοπής των κατασταλτικών δυνάμεων. Για τον Τρογκό το οδόφραγμα μπορεί στη συνέχεια να χάνει την πρακτική του αξία, ωστόσο δεν εξαφανίζεται, γιατί επιτελεί μια περισσότερο κοινωνική και συμβολική σημασία, «έναν παράδοξο συνδυασμό τελετουργίας και ευελιξίας»: Στην Κομμούνα του 1871 τα οδοφράγματα μπορεί να στάθηκαν αδύνατο να σταματήσουν τον κυβερνητικό στρατό, ωστόσο υπήρξαν οι χώροι κοινωνικής συνάντησης, συσπείρωσης ενάντια στον εχθρό, ακόμα και γιορτής από την πλευρά των εξεγερμένων. Η οικοδόμησή τους απέκτησε περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα της αποφασιστικότητας για άμυνα αλλά και έκφραση της δημιουργικότητας των εξεγερμένων. Επιπλέον, η συλλογική οικοδόμηση αλλά και υπεράσπιση των οδοφραγμάτων, οικοδομούσε ταυτόχρονα και μια συλλογική ταυτότητα των εξεγερμένων. Η Κριστίν Ρος στην *Κοινοτική πολυτέλεια* αναφέρεται στον τσαγκάρη Γκαγιάρ που φωτογραφιζόταν με καμάρι μπροστά από το διώροφο οδόφραγμα που είχε φτιάξει στην πλατεία Κονκόρντ, ντυμένος με τα καλά του. Η χρήση του οδοφράγματος θα απορριφθεί αργότερα από τους μαρξιστές και από τον ίδιο τον Λένιν ως αναχρονιστική και άνευ πρακτικής χρησιμότητας, αλλά θα επανεμφανίζεται σποραδικά στις εργατικές ταραχές στην Ισπανία ή στην Ιταλία (Κόκκινη Διετία, αντιφασιστική δράση). Στη Βαρκελώνη του 1936 τα οδοφράγματα δεν ανταποκρίνονται σε καμία στρατιωτική στρατηγική, αλλά είναι δεκάδες: αυτό που εκφράζουν είναι η δύναμη των επιμέρους εργατικών συνοικιών, η κάθε μία από τις οποίες συγκρότησε το καλοκαίρι του 1936 τις δικές της επιτροπές πολιτοφυλακών και διοίκησης – αποτελούν δηλ. το σύμβολο της οργάνωσης της βάσης και της θέλησής της να προβάλλει τον εαυτό της ως κύριο της νέας επαναστατικής κατάστασης. Αντίστοιχες, περισσότερο συμβολικές και ψυχολογικές, είναι οι χρήσεις των οδοφραγμάτων στον σύγχρονο κόσμο, τον Μάη του '68 στο Παρίσι ή στις δικές μας εμπειρίες στην εξέγερση του Πολυτεχνείου και αργότερα κατά τη Μεταπολίτευση.

Τα οδοφράγματα πρωταγωνιστούν επίσης στο άρθρο του Καρλ Ντάγκλας, «Οδοφράγματα και βουλεβάρτα: υλικοί μετασχηματισμοί του Παρισιού», στο *Χώρος & Εξέγερση*, τα οποία

ο συγγραφέας περιγράφει ως «αντιθετικά καθεστώτα υλικών, χώρων και επιτελέσεων». Ο Ντάγκλας αναφέρεται στην περιοδολόγηση της χρήσης των οδοφραγμάτων που κάνει ο Τρογκό αντιπαραβάλλοντάς τη με την ανοικοδόμηση και το *gentrification* του Παρισιού μετά την επανάσταση του 1848, δηλ. την κατασκευή μεγάλων λεωφόρων κατά τη διάρκεια της Δεύτερης Γαλλικής Αυτοκρατορίας (1852-1870) από τον νομάρχη του Παρισιού Οσμάν. Η ανοικοδόμηση του Οσμάν έγινε για να διευκολυνθεί η κυκλοφορία του κεφαλαίου αλλά και η πρόσβαση του στρατού στις συνοικίες της πρωτεύουσας. Συνοπτικά, τα βουλεβάρτα και τα οδοφράγματα παρουσιάζονται ως σύμβολα του κοινωνικού ανταγωνισμού της εποχής: ο αστός των βουλεβάρτων (όπου βρίσκονται οι εμπορικές στοές, οι όπερες, τα κυβερνητικά κτίρια) βρίσκεται σε αντιπαράθεση με τον χωρίς σταθερή διαμονή εργάτη. Τα οδοφράγματα σήμαιναν την άρνηση του καθεστώτος ιδιοκτησίας στην πόλη, την οικειοποίηση και το μοίρασμα τόσο του χώρου της πόλης όσο και των υλικών της – τα ίδια τα οδοφράγματα αποτελούσαν κατασκευές από τέτοια οικειοποιημένα υλικά και ταυτόχρονα κατασκευές κοινοτικές, αφού το στήσιμό τους ήταν αποτέλεσμα συλλογικής συμμετοχής. Με άλλα λόγια, «θέσπισαν μία ενεργή, συμμετοχική και δυναμική εκδοχή της πόλης. Αντιθέτως τα βουλεβάρτα αστυνόμειναν μία στατική και ιεραρχική τάξη πραγμάτων».

Βιώματα και αντιλήψεις της Κομμούνας

Για να σκιαγραφήσει το ιστορικό τοπίο της Κομμούνας, η Ρος βασίζεται σε αυτό που ονομάζει «βιώματα και αντιλήψεις». Ως βιωματικό υλικό χρησιμοποιεί «τα ίδια τα λόγια που ειπώθηκαν, τις στάσεις που υιοθετήθηκαν και τις δράσεις που πραγματοποιήθηκαν από τους εξεγερμένους και κάποιους από τους συντρόφους τους και υποστηρικτές της εποχής εκείνης». Και είναι αυτά τα λόγια και οι πράξεις που παράγουν με τη σειρά τους κάποιες λογικές και αντιλήψεις, που όπως λέει «αισθάνθηκε υποχρεωμένη να ακολουθήσει σε αυτό το βιβλίο». Η Ρος επισημαίνει ότι, παρ' όλο που αυτό το βιωματικό υλικό ήταν προσιτό, κυρίως στη Γαλλία, χάρη σε μια μεγάλη εκδοτική παραγωγή ήδη από τις δεκαετίες του 1960 και 1970, χρησιμοποιήθηκε ελάχιστα στην πληθώρα των πολιτικών αναλύσεων σχετικά με την Κομμούνα. Αποφασίζει λοιπόν να εστιάσει ακριβώς σε αυτό το βιωματικό υλικό – στο «τι έκαναν οι εξεγερμένοι, τι σκέφτηκαν και είπαν γι' αυτά που έκαναν, στο νόημα που απέδωσαν στις πράξεις τους, στα ονόματα και τις λέξεις που υιοθέτησαν, εισήγαγαν ή αμφισβήτησαν». Έτσι, έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στο βιβλίο μια σειρά πρόσωπα, που γενικώς μπορεί να θεωρούνται ελάσσονα, αλλά διαδραμάτισαν σημαντικούς ρόλους στον πλούτο των επινοήσεων της Κομμούνας: τον *καλλιτέχνη* -

υποδηματοποιό Ναπολεόν Γκαγιάρ, πρωτομάστορα των οδοφραγμάτων, τον Ευγένιο Ποτιέ, τεχνίτη και αργότερα ποιητή του ύμνου της Διεθνούς, τον Γκυστάβ Λεφρανσέ, εκλεγμένο αντιπρόσωπο της Κομμούνας, που αργότερα στην εξορία στην Ελβετία θα συμμετέχει στις θυελλώδεις συζητήσεις (μαζί με τον Ρεκλύ και τον Κροπότκιν) που γέννησαν την έννοια του αναρχικού κομμουνισμού, την Ελίζαμπετ Ντιμίτριεφ, που φτάνει ως απεσταλμένη της Διεθνούς στο Παρίσι για να κρατάει ενήμερο τον Μαρξ που εκείνη την εποχή βρίσκεται στο Λονδίνο – που φέρνει όμως μαζί της, επίσης, ιδέες και πειραματισμούς που επικρατούσαν στη Ρωσία της εποχής εκείνης και αντλούσαν έμπνευση από παραδοσιακές μορφές συνεργασίας και κοινοκτημοσύνης, όπως η *ομπτσίνια*. Και η Ντιμίτριεφ πρωτοστατεί στην ίδρυση της Ένωσης Γυναικών της Κομμούνας, και προσπαθεί ακριβώς να βάλει σε πράξη παρόμοιες ιδέες και πειραματισμούς. Η Ρος φέρνει στο προσκήνιο αυτά τα πρόσωπα και τη δράση τους στη διάρκεια της Κομμούνας, και συχνά ακολουθεί τη ζωή τους και μετά την καταστολή της εξέγερσης, στην εξορία.

Εξέγερση και εδαφικότητα

Η Ρος ενδιαφέρεται για τους σύγχρονους εδαφικούς αγώνες, τους αγώνες δηλαδή που καταλαμβάνουν και υπερασπίζονται ένα συγκεκριμένο έδαφος, μετατρέποντάς το σε κοινό (με την έννοια του *common*), και επιχειρούν να οργανώσουν εκεί την καθημερινή τους ζωή. Πρόκειται για αγώνες που έχουν κάποια χαρακτηριστικά που τους καθιστούν ενδιαφέροντες – κι αυτά νομίζω τα χαρακτηριστικά ενδιαφέρουν και την Ρος: Αφενός, αγκαλιάζουν το σύνολο της ζωής, το πώς ζει και πώς θέλει να ζει κανείς, τη σχέση με τη γη, τη φροντίδα για τα μέλη της κοινότητας. Και αφετέρου, βλέπουμε συχνά αυτές οι κοινότητες αγώνα να συγκροτούνται σε μια μη ιδεολογική βάση – να συγκροτούνται για την υπεράσπιση ενός εδάφους που κινδυνεύει, για παράδειγμα. Η Ρος αναφέρει στην Εισαγωγή του βιβλίου ότι οι καταλήψεις δημόσιων χώρων και πλατειών το 2011 ήταν που την ώθησαν να επιστρέψει στην πολιτική κουλτούρα της Κομμούνας, αλλά μπορούμε επίσης να αναφέρουμε τα παραδείγματα των ζαπατίστας στο Μεξικό και των ZAD στη Γαλλία, ιδιαίτερα της ZAD στη Νοτρ-Νταμ-ντε-Λαντ, την οποία η Ρος υπερασπίστηκε δημόσια ενάντια στις κατασταλτικές επιχειρήσεις εκκένωσής της το 2018, και στην οποία, μάλιστα, έζησε για κάποιο διάστημα. (Στη ZAD της Νοτρ-Νταμ-ντε-Λαντ έγινε στα τέλη Ιουλίου 2021, και η Συνάντηση γυναικών και ατόμων τρανς, ίντερσεξ και μη δυαδικών, στην οποία συμμετείχε και η ζαπατιστική Μοίρα 421 – στην αρχή του Ταξιδιού για τη Ζωή.) Σε αυτά τα σύγχρονα παραδείγματα είναι σταθερά προσηλωμένη η ματιά της, και μπορούμε

να σκεφτούμε ότι οι ιστορίες της Κομμούνας που γράφει, κατά κάποιον τρόπο επιδιώκουν να συνομιλήσουν υπόρρητα με αυτά τα παραδείγματα.

Η εξέγερση ως διευρυμένη χρονικά εμπειρία

Η Ρος διευρύνει το χρονολογικό και γεωγραφικό πλαίσιο της Κομμούνας, πέρα από τις εβδομήντα δύο μέρες που συνήθως εξετάζονται. Και το διευρύνει τόσο προς το παρελθόν, όσο και προς το μέλλον. Από αυτήν την άποψη μας θυμίζει την επισήμανση του Αμπέλ Πας, στο *Φραγκοσυκιές και σκορπιοί* (Πανοπτικόν, 2013) ότι πρέπει να βλέπουμε την ισπανική κοινωνική επανάσταση του 1936 ως ένα προϊόν της αναρχικής και αναρχοσυνδικαλιστικής παράδοσης της χώρας, ως αποτέλεσμα μίας μακροχρόνιας θεωρητικής και ακτιβιστικής δράσης.

Η Ρος τοποθετεί την αρχή του συμβάντος στις πυρετώδεις εργατικές συνελεύσεις και τις λέσχες των τελευταίων χρόνων της Αυτοκρατορίας, τρία περίπου χρόνια πριν την εξέγερση. Και κατά δεύτερον, εξετάζει τη σκέψη που γεννήθηκε τις δεκαετίες του 1870 και του 1880, όταν κομμουνάροι εξόριστοι στην Αγγλία και την Ελβετία, όπως ο Ελιζέ Ρεκλύ, η Ανρέ Λέο, ο Πολ Λαφάργκ και ο Γκυστάβ Λεφρανσέ, συνεργάστηκαν με ορισμένους από τους υποστηρικτές και συντρόφους τους – ανθρώπους όπως ο Μαρξ, ο Κροπότκιν και ο Γουίλιαμ Μόρρις.

Οι συναντήσεις των εξόριστων κομμουνάρων με τους άλλους υποστηρικτές και συντρόφους τους, και οι διεργασίες που προέκυψαν, αποτελούν σύμφωνα με την Ρος την «επιβίωση» της Κομμούνας, μια δεύτερη ζωή της κατά κάποιον τρόπο. Και εξετάζει διεξοδικά τα αποτελέσματα αυτών των συναντήσεων, τόσο στη γέννηση της έννοιας του αναρχικού κομμουνισμού, όσο και στην ανάπτυξη μιας πρώιμης οικολογικής σκέψης στον αναρχικό γεωγράφο Ελιζέ Ρεκλύ, όπως και στον Γουίλιαμ Μόρρις, ο οποίος, μεταξύ άλλων, κάνει και γόνιμες προσπάθειες συγκερασμού τεχνικής και τέχνης. (Με πιο σύγχρονους όρους, θα λέγαμε ότι προσπαθεί να ενώσει την τέχνη –που είναι μαζί καλλιτεχνία και τεχνική– να την ενώσει αδιάσπαστα με την καθημερινή ζωή. Καρπός του εργαστηρίου τού Μόρρις, έργο της κόρης του Μαίρη Μόρρις, είναι και αυτό που απεικονίζεται στο εξώφυλλο του βιβλίου μας.) Οι Μόρρις, Ρεκλύ και Κροπότκιν αποτελούν κεντρικά πρόσωπα του βιβλίου της Ρος – καθώς εξετάζει προσεκτικά την επίδραση της Κομμούνας στη ζωή και στο έργο τους. Μαζί βέβαια με την καθοριστική επίδραση που είχε η Κομμούνα στη σκέψη του Μαρξ.

Για την Παγκόσμια Δημοκρατία

Η Ρος επιμένει στην ανάδειξη του διεθνιστικού χαρακτήρα της Κομμούνας, και αφιερώνει το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου στο ζήτημα. Ανιχνεύει όψεις αυτού του διεθνιστικού χαρακτήρα στις επαναστατικές λέσχες και τις συνελεύσεις τα χρόνια που προηγήθηκαν της Κομμούνας, και επισημαίνει ότι «κατά τη διάρκεια της Κομμούνας το Παρίσι δεν ήθελε να είναι η πρωτεύουσα της Γαλλίας αλλά μια αυτόνομη κοινότητα σε μια παγκόσμια ομοσπονδία. Δεν επιθυμούσε να είναι κράτος, αλλά περισσότερο ένα στοιχείο, μια μονάδα σε μια ομοσπονδία κοινοτήτων που θα αναπτυσσόταν εντέλει σε διεθνή κλίμακα». «Σημαία της Κομμούνας ήταν η σημαία της Παγκόσμιας Δημοκρατίας», μας λέει. Και το βλέπουμε, τόσο στην ισότιμη ένταξη στην Κομμούνα όλων των ξένων υπηκόων ως «πολιτών» και «πολιτισμών», όσο, για παράδειγμα, και σε μια εμβληματική στιγμή της Κομμούνας: στην κατεδάφιση στις 16 Μαΐου της Στήλης Βαντόμ που είχε στηθεί για να δοξάσει τις ιμπεριαλιστικές κατακτήσεις του Ναπολέοντα. Ο διεθνισμός αυτός συνεχίζει και διαχέεται τόσο κατά τη διάρκεια της Κομμούνας, μέσω της αλληλογραφίας των κομμουνάρων με τους ανά τον κόσμο ομοϊδεάτες τους, όσο μετά την ήττα της, όταν οι εξόριστοι κομμουνάροι συνεχίζουν να μάχονται στην εξορία.

Η έκφραση «παγκόσμια δημοκρατία» επικράτησε κατά τη διάρκεια της Πολιορκίας (από τους Πρώσους) στις λέσχες, στις δράσεις των επιτροπών και στα μέλη της Διεθνούς, και παρέπεμπε σε ένα σύνολο επιθυμιών και πρακτικών που δεν μπορούσαν να περιοριστούν εντός του έθνους – και ήταν μια έκφραση που διαφοροποιούσε προφανώς όσους τη χρησιμοποιούσαν από τους φιλελεύθερους δημοκράτες που πίστευαν στη διατήρηση μιας ισχυρής, κεντρικής κρατικής εξουσίας ως εγγύησης της δημόσιας τάξης. Η Παγκόσμια Δημοκρατία σήμαινε τη διάλυση του κρατικού μηχανισμού της Αυτοκρατορίας – και κατά κύριο λόγο του τακτικού της στρατού και της αστυνομίας. Και ήταν, βέβαια, από την άλλη πλευρά, η αναγνώριση αυτού του κινδύνου μιας Παγκόσμιας Δημοκρατίας που όπλιζε τόσο την καταστολή της Κομμούνας, όσο και τις αντιδράσεις άλλων ευρωπαϊκών κρατών απέναντι στη Διεθνή, για παράδειγμα.

«Η δημοκρατία που ονειρευτήκαμε, σίγουρα δεν είναι αυτή που έχουμε. Την θέλαμε δημοκρατική, κοινωνική και παγκόσμια, και όχι πλουτοκρατική», αναφέρει στις αναμνήσεις του ένας κομμουνάρος.

Για την έννοια της κοινοτικής πολυτέλειας

Ας πούμε αρχικά ότι εδώ είχαμε μια μεταφραστική δυσκολία: Ο αγγλικός όρος είναι communal luxury, περιλαμβάνει δηλαδή την έννοια της κομμούνας στο communal – και η κομμούνα είναι βέβαια μια κοινότητα, αλλά μια κοινότητα που βρίσκεται στη διαδικασία του αγώνα, δεν είναι μια οποιαδήποτε κοινότητα, μια παραδοσιακή κοινότητα π.χ. Επιλέξαμε την απόδοση «κοινοτική πολυτέλεια» αφενός γιατί στα κινήματα σήμερα έχει εισαχθεί και συζητιέται η κοινότητα ως επιθυμία ή βιωμένη πραγματικότητα, και αφετέρου ελπίζοντας ότι η αναφορά της Παρισινής Κομμούνας στον υπότιτλο του βιβλίου κάνει φανερό ότι αναφερόμαστε στην αγωνιζόμενη κοινότητα, στην πολυτέλεια μιας κοινότητας που αγωνίζεται.

Η Κριστίν Ρος παίρνει τον όρο «κοινοτική πολυτέλεια» από το Μανιφέστο της Ομοσπονδίας Καλλιτεχνών, που κατά κύριο λόγο συνέγραψε ο Ευγένιος Ποτιέ τον Απρίλιο του 1871, στη διάρκεια δηλαδή της Κομμούνας. Στο Μανιφέστο αυτό διαβάζουμε: «Θα δουλέψουμε συλλογικά για την αναγέννησή μας, τη γέννηση της κοινοτικής πολυτέλειας, τη μελλοντική αίγλη και την Παγκόσμια Δημοκρατία».

Η Ρος κατανοεί προφανώς το παράδοξο και κατά κάποιον τρόπο το προκλητικό του όρου «κοινοτική πολυτέλεια», και σπεύδει εξ αρχής να την διαχωρίσει από τη χλιδή της αστικής τάξης – αλλά έχει επίσης τους λόγους της να επιμένει σ' αυτόν τον όρο. Κι αυτό γιατί της επιτρέπει να σταθεί τόσο στον πλούτο των σχέσεων που δημιουργούνται σε ένα απελευθερωμένο έδαφος, όσο και στη σημασία της ισότητας στην αφθονία. Και της επιτρέπει επίσης να εστιάσει στα επιτεύγματα της Κομμούνας σε δύο κυρίως τομείς: στην εκπαίδευση και στην τέχνη, όπου γίνονται σημαντικά και καινοτόμα βήματα, στην κατεύθυνση, για παράδειγμα, της καθολικής μη θρησκευτικής εκπαίδευσης, για κορίτσια και αγόρια εξίσου, όπως και μιας εκπαίδευσης «ολοκληρωμένης», μακριά από στεγνές εξειδικεύσεις και καταμερισμούς. Όσον αφορά την τέχνη, γίνεται στην Κομμούνα μια σπουδαία προσπάθεια, αφενός να βγει από τα στενά της όρια και να αγκαλιάσει το σύνολο της καθημερινής ζωής –και την πόλη ολόκληρη–, και αφετέρου να ξεπεραστούν οι παγιωμένοι διαχωρισμοί ανάμεσα στους τεχνίτες και τους μαστόρους από τη μια, και στους καλλιτέχνες από την άλλη.

Επιτρέψτε μου εδώ μια παρένθεση: Υπάρχει ένα κείμενο στο περιοδικό της Καταστασιακής Διεθνούς, στο έβδομο τεύχος, το 1962, για την Κομμούνα. Εδώ διαβάζουμε ότι «Η Κομμούνα ήταν η μεγαλύτερη γιορτή του 19ου αιώνα. Στη βάση της βρίσκουμε την αίσθηση των εξεγερμένων ότι έγιναν αφέντες της ιστορίας τους, όχι τόσο στο επίπεδο της

“κυβερνητικής” πολιτικής απόφασης, όσο στο επίπεδο της καθημερινής ζωής εκείνη την άνοιξη του 1871».

Έχω την αίσθηση ότι η Ρος συνομιλεί με αυτό το κείμενο. Και ότι επιπλέον ακριβώς ο όρος «κοινοτική πολυτέλεια» είναι που διευρύνει αυτή την έννοια της γιορτής, την υπερβαίνει θα μπορούσαμε να πούμε, ή την εμπλουτίζει. Αφού δεν πρόκειται εδώ μόνο για τον πλούτο της γιορτής, τον πλούτο δηλαδή μιας στιγμής διαχωρισμένης από την καθημερινότητα, αλλά ίσα-ίσα για τον πλούτο της ίδιας της καθημερινότητας μιας κοινότητας που βρίσκεται στη διαδικασία του αγώνα. Για τον πλούτο των σχέσεων και των καθημερινών διαδικασιών, που παράγεται συλλογικά από όλους και για όλους.

Και είναι ακριβώς αυτή η πολυτέλεια, ο πλούτος των σχέσεων και των συναισθημάτων, ο πλούτος της φιλίας και της συντροφικότητας, που αντιτάσσεται στη λογική της θυσίας – μια λογική που θέλει όσους και όσες αγωνίζονται να πρέπει να υποφέρουν στο όνομα ενός καλύτερου αύριο. Κι επίσης, είναι αυτή η πολυτέλεια που την έχουμε νιώσει μέσα στα κινήματα, και την θέλουμε στη ζωή μας, και είναι αυτή που μας κρατάει.

Σαν επίλογος

Ο Ελιζέ Ρεκλύ, που έζησε την Κομμούνα ως απλός μαχητής («πήρε ένα ντουφέκι και απλώς κατατάχτηκε» θα πει ο Κροπότκιν), θα γράψει μερικά χρόνια μετά την πτώση της:

«Η Κομμούνα ... έθεσε για το μέλλον ένα ιδανικό πολύ ανώτερο από όλες τις επαναστάσεις που είχαν προηγηθεί ... μια νέα κοινωνία όπου δεν υπάρχουν αφέντες λόγω γέννησης, τίτλου ή πλούτου, ούτε σκλάβοι λόγω καταγωγής, κάστας ή μισθού. Παντού η λέξη “κομμούνα” έγινε αντιληπτή με την ευρύτερη έννοια, ως αναφορά σε μια καινούργια ανθρωπότητα, αποτελούμενη από ελεύθερους και ισότιμους συντρόφους, που αγνοούν την ύπαρξη των παλιών συνόρων και αλληλοβοηθούνται ειρηνικά από τη μια άκρη της γης ως την άλλη».